

СОЦІАЛЬНА СУТНІСТЬ СУЧАСНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА

Бережна К. І.,

*аспірант Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

На сучасному етапі ринкових перетворень важливе значення має соціальний розвиток України, яка, відповідно до ст. 1 Конституції України, проголошується соціальною та правовою державою. Це означає, що її політика має орієнтуватися на визнання прав, свобод та законних інтересів людини як вищої цінності, а також на пріоритет прав людини щодо інтересів інших учасників суспільних відносин (суб'єктів господарювання, державних органів, посадових осіб тощо)¹. Конституцію України називають соціальною, оскільки вона містить основні засади, які визначають соціальний напрямок розвитку нашої держави. Вони виражають особливості правового регулювання, а тому можуть бути визначені як засади правового регулювання, що лежать в основі соціального права.

Функціональне призначення галузі права є одним із критеріїв розмежування галузей права. При цьому в юридичній науці існують різні думки стосовно визначення суті функціонального призначення права у суспільстві. В. Г. Ротань зазначає, що право є засобом управління суспільством, а відтак його функціональне призначення полягає у досягненні економічних, політичних та інших цілей соціалістичного будівництва². Вказане трактування функціонального призначення права не узгоджується з природничим праворозумінням, концепціями демократичної та правової держави, тому є неприйнятним у сучасних умовах розвитку правової системи України. Натомість О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко вказують, що функціональне призначення права демократичної, правової держави полягає у тому, щоб одночасно відобразити інтереси всіх соціальних верств населення³. При цьому автори не пояснили, що вони розуміють під категорією «інтереси», чи взагалі інтереси можуть бути відображені у праві та яким чином у праві повинні поєднуватися різні інтереси, які можуть бути й суперечливими.

¹ Теория государства и права : учебник / А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев, А. Х. Саидов ; под ред. А. С. Пиголкина. М. : Юрайт-Издат, 2006. С. 117.

² Ротань В.Г. Правовая природа норм труда и их эффективность. Правоведение. 1974. С. 85.

³ Зайчук О.В. Теорія держави і права. Академічний курс: підруч. / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

За своєю юридичною природою та соціальним призначенням трудове законодавство має гуманістичний характер. Адже воно спрямоване на захист інтересів осіб, які в силу об'єктивних обставин змушені продавати свою робочу силу. Перехід до ринкових відносин, інтеграція України у світову економічну систему, а також переорієнтація з юридичного позитивізму на доктрини природничого права вимагають визначення основних напрямів розвитку сучасного трудового законодавства у нашій країні¹.

Термін «соціальний» означає пов'язаний із життям та стосунками людей у суспільстві; суспільний; здійснюваний у певному суспільстві. Тому основним при розподілі системи права на публічне і приватне право має стати забезпечення прав людини, а не формальне дотримання в окремих випадках задекларованих засад публічного чи то приватного права². Тобто держава, гарантуючи громадянам надання конкретного права, цим самим виконує свою соціальну функцію, яка має стати визначальною при формуванні соціального права. Публічне і приватне право мають базуватися на його засадах.

О. Т. Панасюк пов'язує соціальне призначення трудового права із захистом працівника як слабшого суб'єкта трудових відносин найманої праці³. Автор використовує термін «соціальний» у значенні стандарту рівня життя у суспільстві. При цьому вчений лише констатує наведене визначення соціального призначення трудового права, не обґрунтовуючи своїєї думки. Погоджуємося, що працівник є економічно слабшим суб'єктом трудових відносин найманої праці, адже людей, які шукають роботу, у суспільстві значно більше, ніж реально існує робочих місць. Разом з тим у будь-яких майнових відносинах, з огляду на економічний закон «попиту і пропозиції», один суб'єкт є економічно сильнішим, натомість інший є слабшим. Але економічно слабка позиція одного суб'єкта договірних відносин ще не означає, що право повинно захищати його інтереси більшою мірою. До того ж автор не зауважує, що існують також інтереси роботодавця, які неможливо ігнорувати.

В. В. Жернаков так само вбачає соціальне призначення трудового права у захисті, передусім, інтересів найманого працівника. Вчений пояснює таке соціальне призначення тим, що трудові відносини найманої праці не є майновими, а спрямовані на використання здатності до праці людини. Відповідно, людина та її здатність до праці є нероз-

¹ Пилипенко П. Д. Реформування трудового законодавства України. Юридична газета. № 17(77). 2006. С. 4.

² Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. С. 1164.

³ Панасюк О. Про соціальний аспект трудових відносин. Право України. 2004. № 4. С. 117.

дільними¹. Автор наголошує на тому, що у трудових відносинах найманої праці під загрозу поставлено не окреме майно, а такі цінності, як життя, здоров'я людини та її загальний добробут. Відтак, якщо виходити з того, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, очевидно, що у трудових відносинах найманої праці потрібно захистити інтереси найманого працівника. При цьому не вказується про необхідність урахування у трудовому праві також інтересів роботодавця. Вважаємо, що суть соціального призначення трудового права полягає не просто в захисті інтересів найманого працівника, а в забезпеченні справедливого балансу між інтересами найманого працівника і роботодавця.

За сучасних умов є загальноприйнятним, що свобода людини – це найвища демократична цінність, у тому числі це можливість і здатність людини жити вільно, обирати на свій розсуд як спосіб життя, віросповідання, так і рід своєї діяльності у сфері праці. Проте свобода при здійсненні трудової діяльності не може бути необмеженою, а має бути врегульована в соціумі відповідними правовими нормами.

Трудове право традиційно розглядають як право охорони праці у широкому розумінні даного терміна. У цьому й виражається його соціальне призначення. Але сучасний стан розвитку трудового права свідчить про подальше розширення соціальної функції трудового права. Як приклад у проекті Трудового кодексу міститься положення про недопустимість дискримінації у сфері праці. Забороняється порушення принципу рівності прав і можливостей, а також пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статті, етнічного та соціального походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання ВІЛ-СНІД, сімейного чи майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаних з характером роботи або умовами її виконання. Крім цього, проект передбачає, що роботодавець зобов'язаний захищати та дотримуватися конфіденційності щодо обробки персональних даних працівника, їхнього зберігання та використання, а також передачі іншим особам у порядку, визначеному законодавством.

Визначаючи загалом соціальне призначення трудового права, необхідно наголосити, що соціальна спрямованість трудового права проявляється у закріпленні та захисті усього комплексу соціально-економічних прав. Але для повної реалізації своєї основної функції норми трудового права потребують свого подальшого вдосконалення в умовах розвитку ринкових відносин.

¹ Жернаков В.В. Правове регулювання праці: співвідношення трудового і цивільного права. Право України. 2000. № 7. С. 51.